

Evropska migrantska kriza u medijskom diskursu u Srbiji

Vesna Lazović

Univerzitet u Ljubljani, Filozofski fakultet, Odsek za anglistiku

Polazeći od teorije pojmovne metafore (Lakoff i Johnson 1980) i kritičke analize diskursa (Fairclough 1989, 1995; van Dijk 1997), ovaj rad analizira jezik koji se koristio u medijskom diskursu u Srbiji tokom 2015. i 2016. godine, s posebnim osvrtom na leksički izbor, kolokacije i upotrebu metafora u izveštavanju o migrantskoj krizi. Korpus čine novinski članci na temu migranata i migrantske krize, objavljeni u elektronskim izdanjima dnevnih novina u Srbiji: *Blic*, *Danas* i *Večernje novosti*. Analiza medijskog diskursa pokazuje da je dehumanizacija i dalje prisutna i sistematski konstruisana kroz jezik, naročito upotrebom metafora, jezičke objektivizacije i kvantifikacije. Korišćenjem određenih retoričkih strategija, mediji ne samo da otežavaju integraciju migranata, već i doprinose marginalizaciji i diskriminaciji ove ranjive grupe.

Cljučne reči: kritička analiza diskursa, pojmovna metafora, migrantska kriza, medijski diskurs, Srbija

Drawing on conceptual metaphor theory (Lakoff and Johnson 1980) and critical discourse analysis (Fairclough 1989, 1995; van Dijk 1997), this paper examines the language used in media discourse in Serbia during 2015 and 2016, with particular focus on lexical choices, collocations, and the use of metaphors in media reports on the migrant crisis. The corpus consists of newspaper articles on the topic of migrants and the migrant crisis, published in the online editions of Serbian daily newspapers: *Blic*, *Danas*, and *Večernje novosti*. The analysis shows that dehumanization, which remains a constant instrument of the media, is systematically constructed through language, especially through the use of metaphors, linguistic objectification, and quantification. By employing specific rhetorical strategies, the media not only hinder the integration of migrants, but also contribute to the marginalization and discrimination of this vulnerable group.

Keywords: critical discourse analysis, conceptual metaphor, migrant crisis, media discourse, Serbia

1. Uvod

Evropa je u drugoj polovini 2015. godine bila pogođena jednom od najvećih humanitarnih kriza od Drugog svetskog rata, kada je zabeležen rekordan broj izbeglica, većinom sa Bliskog istoka i iz Afrike, koji su se uputili na dug i neizvestan put do razvijenih zemalja Zapadne Evrope. U narednih godinu dana, kroz Srbiju, koja je predstavljala deo tzv. zapadno-balkanske rute, prošlo je više od 700.000 lica u migrantskom toku (Velimirović 2018: 5).

Uprkos brojnim istraživanjima o medijskom diskursu u drugim zemljama, naročito u Velikoj Britaniji, veoma malo pažnje posvećeno je upotrebi jezika za prikazivanje ranjivih grupa tokom izveštavanja o krizi na Balkanu 2015. godine. Izuzetak predstavljaju malobrojne jezičke studije, koje analiziraju metafore u medijskom diskursu o migracijama u hrvatskim i slovenačkim dnevnim novinama (npr. Foška Šaina i Turnšek 2017; Fijavž i Fišer 2020; Petrović i Bezić 2020).

Ovaj rad analizira jezik koji se koristio u medijskom izveštavanju u srpskim dnevnim novinama tokom 2015. i 2016. godine, s posebnim osvrtom na leksički izbor, kolo-kacije i upotrebu metafora u izveštavanju o migrantskoj krizi. Polazeći od sličnih istraživanja (Gabrielatos i Baker 2008; Allen i Blinder 2013; Lazović 2021, 2022), rad se, pre svega, bavi jezičkim obrascima koji se ponavljaju i posledično utiču na percepciju javnosti. Cilj rada jeste razumevanje medijskih jezičkih okvira za prikazivanje izbeglica, koji mogu direktno da utiču na stavove društva i oblikovanje negativnih konotacija.

2. Teorijski okvir

Da bi se razumela uloga diskursa u oblikovanju društvenih stavova i uverenja, ovo istraživanje polazi od interdisciplinarnog teorijskog okvira koji kombinuje kritičku analizu diskursa i kognitivnu lingvistiku, pri čemu se kao glavna metodološka strategija u prikupljanju podataka koristi korpusna lingvistika. Integracija pomenutih teorijskih pravaca omogućava višeslojnu analizu jezičkih pojava i analitički uvid u načine na koje medijski diskurs oblikuje društvenu stvarnost, posebno kada je reč o prikazivanju izbeglica i migranata.

2.1. Kritička analiza diskursa

Kritička analiza diskursa (Fairclough 1995; van Dijk 1997; Wodak i Meyer 2009) zasniva se na kritičkoj teoriji jezika i polazi od pretpostavke da jezik nikada nije

neutralan, već duboko ukorenjen u šire društvene, političke i istorijske kontekste. Drugim rečima, medijski diskurs ima ključnu ulogu u širenju potencijalno pristrasnih ideologija, ali i u (re)konstrukciji znanja i stavova u kolektivnoj svesti (van Dijk 2003). Diskurs se posmatra kao društvena praksa koja istovremeno održava i omogućava društvene promene i odnose moći. Takva analiza razotkriva kako jezičke strategije (npr. leksički izbor, metafore, intertekstualnost) doprinose stvaranju ideoloških narativa i učvršćivanju društvenih nejednakosti.

Posebno se ističe ideološka funkcija medija, jer upravo oni oblikuju javno mnjenje i nameću određena tumačenja isticanjem specifičnih tema i društvenih problema u prvi plan, predstavljajući ih kao relevantne. Uloga medijskog diskursa ključna je u širenju ideologija koje su potencijalno zasnovane na predrasudama, kao i u oblikovanju i menjanju stavova i saznanja ljudi (van Dijk 2003). Istraživačke studije zasnovane na kritičkoj analizi diskursa pomažu u isticanju diskurzivnih mehanizama koji proističu iz takvih ideologija, ali i istražuju načine uspostavljanja i jačanja društvenih odnosa moći kroz upotrebu jezika. Jezik tako kreira, održava i menja društvene odnose moći putem medijskog diskursa, s ciljem oblikovanja stereotipnih pretpostavki, opravdavanja dominacije i uvođenja nejednakosti (Fairclough 1989). U tom kontekstu, pažnja se posvećuje društvenim, kulturnim i kognitivnim aspektima jezičke upotrebe, jer je izbor konkretnih jezičkih sredstava neraskidivo povezan sa procesima oblikovanja ideoloških sistema i hijerarhijskih struktura moći. Budući da jezik ima potencijal da utiče na oblikovanje javnog mnjenja, neophodno ga je analizirati kroz prizmu njegove manipulativne i normativne moći. Istraživanja Hartmana i Hazbanda (Hartmann & Husband 1974), kao i van Dajka (van Dijk 1987), potvrđuju da su masovni mediji jedan od glavnih izvora predrasuda kod pojedinaca koji još nisu formirali stavove o određenim društvenim grupama.

2.2. Teorija pojmovne metafore

Metaforički koncepti se razmatraju u okviru kognitivne lingvistike i teorije pojmovne metafore (Lakoff i Johnson 1980; Kövecses 2002). Metafora se ne posmatra kao stilsko sredstvo, već moćan kognitivni mehanizam kojim se apstraktne pojave (*ciljni domen*) razumeju kroz konkretne, iskustveno bliske pojmove (*izvorni domen*). Na taj način, pojmovne metafore učestvuju u strukturiranju mišljenja i percepcije stvarnosti, što direktno utiče na način na koji javnost doživljava određene društvene fenomene, uključujući i migrantsku krizu. Na primer, analiza medijskog diskursa o migracijama može otkriti čestu pojavu termina poput *talas*, *poplava* ili *pretnja*, čime se stvara metaforički okvir MIGRACIJA JE PRIRODNA KATASTROFA, koji posledično aktivira pojmovni

model opasnosti i gubitka kontrole. Znanje iz konkretnog, izvornog domena (npr. prirodne katastrofe) preslikava se na ciljni domen (npr. migracije), čime se otkriva ju kognitivni modeli koji oblikuju percepciju i društvenu reakciju. Ove metaforičke konstrukcije doprinose formiranju ideološkog diskursa i normalizaciji diskriminatornih narativa u medijskom izveštavanju. Čarteris-Blek (Charteris-Black 2004) ističe trodimenzionalnost metafore i naglašava da je za njeno razumevanje neophodno sagledavanje jezičke, pragmatičke i kognitivne funkcije. Takva višeslojnost metafore je izuzetno važna u medijskom diskursu, s obzirom da njen potencijal leži u ubeđivanju, što dovodi do promene mišljenja i stavova (ibid. 21).

2.3. Korpusna lingvistika

Za empirijsko i sistematično ispitivanje jezičkih obrazaca koristi se korpusna lingvistika (Baker 2006), koja omogućava kombinaciju kvalitativnog i kvantitativnog pristupa. Korišćenjem velikih jezičkih korpusa moguće je lakše identifikovati kolokacije, semantičke preferencije, distribucije i učestalosti pojedinih reči i izraza. Analiza korpusa pruža objektivniji uvid u diskurzivne karakteristike, poput metafora i leksičkih obrazaca, i time otkriva kako jezik doprinosi oblikovanju diskursa koji oslikava i ojačava ideološke stavove o različitim temama u savremenim medijima.

Korpusi mogu znatno smanjiti pristrasnost istraživača, ali i omogućiti brže poređenje tekstova u različitim vremenskim periodima i na različitim jezicima (Baker 2006). I dok kvantitativna analiza ukazuje na tipičnu upotrebu jezika, kvalitativna analiza tumači značenje i kontekst. Čarteris-Blek (Charteris-Black 2004: 32) smatra da je analiza korpusa najefikasnija pri pronalaženju metaforičkih izraza i određivanju pragmatičke funkcije metafore, tj. načina prikazivanja određenog fenomena, bilo u pozitivnom ili negativnom svetlu.

3. Medijska izveštavanja na srpskom jeziku

Medijsko predstavljanje izbeglica u Srbiji je kompleksno i često ambivalentno, sa naglaskom na bezbednosne, političke i humanitarne aspekte. Većina istraživanja medija na temu migrantske krize polazi od teorije uokviravanja (eng. *framing theory*), koja u medijskim studijama podrazumeva selekciju i isticanje pojedinih aspekata u prvi plan, pri čemu se promoviše određena definicija problema i njihovih uzroka, ali i predlaže moralno vrednovanje (Entman 1993: 52). Vuletić i Filipović (2019)

dolaze do zaključka da su političari i mediji naglašavali humanitarni aspekt migrant-ske krize 2015. godine, dok je do promene diskursa došlo četiri godine kasnije, uz daleko manju medijsku zastupljenost, kada se fokus prebacio na bezbednosni pristup i zaštitu granica. Pri tom je potrebno napomenuti da su migranti Srbiju posmatrali kao tranzitnu državu, na putu do obećanih zemalja Evropske unije, poput Nemačke. Milojević i Milić (2023) bave se medijskim diskursom tokom 2015. i 2016. godine i analiziraju očekivane primere uokviravanja migracije kao problema i tereta za državu, dok istovremeno pronalaze i druge okvire, poput onih koji ističu da je izbeglička kriza problem koji dolazi spolja. Naglašava se humanitarnost Srbije, a odgovornost za krizu prebacuje na Evropsku uniju i zapadne političare. Jevtović i Bajić (2018) proučavaju sadržaj naslovnih strana dnevnih novina u Srbiji tokom 2015. i 2016. godine i pronalaze primere dihotomije – senzacionalistički i ksenofobični diskurs, s jedne strane, i humanitarni diskurs, s druge.

Što se tiče jezičkih i diskurzivnih strategija u medijskom diskursu, kognitivna lingvistička analiza pokazuje da mediji na srpskom jeziku često koriste metaforu vode i metaforu zida prilikom izveštavanja o migrantskoj krizi (Đurović 2016). Metafora vode sugerise nepredvidljivost migrantske krize i gubitak kontrole, dok metafora zida podstiče negativne vrednosne sudove i produbljuje binarnu podelu na »nas« i »njih« (ibid. 204, 210). I pre migrantske krize tokom 2015. godine situacija je bila veoma slična, jer su se tražioci azila metaforički prikazivali kao nezaustavljiva vodena masa. Koristila se i metafora rata i prikazivala ih je kao protivnike i neprijatelje i direktnu pretnju koja ugrožava društvo (Đurović 2015).

4. Metodologija

Za potrebe ovog rada analiziramo tekstove u kojima se pojavljuju reči *izbeglica* i *migrant* u elektronskim izdanjima dnevnih novina u Srbiji: *Blic*, *Danas* i *Večernje novosti*. Izbor medija uključuje provladine novine koje izveštavaju u skladu sa zvaničnom vladinom politikom – *Blic* i *Večernje novosti*, ali i dnevni list *Danas*, jedan od najistaknutijih nezavisnih medija u Srbiji, poznat po svom proevropskom i liberalnom uređivačkom pristupu.

Koristimo korpus *Timestamped JSI web korpus 2014–2021 Serbian*, koji omogućava hronološko pretraživanje izabranih zvaničnih sajtova navedenih dnevnih novina. Posmatramo vremenski period koji obuhvata dve uzastopne godine kao centralni okvir – 2015. godinu, kada izbija kriza usled ratova i nestabilne političke situacije na Bliskom istoku, i 2016. godinu, kada se zatvara balkanska ruta nakon odluka država

u regionu o pojačavanju mera za odbranu granica i zaustavljanju ilegalne migracije. U Tabeli 1 prikazana je veličina korpusa sa brojem tokena i približnim brojem reči u datim novinama u izabranom periodu.

Tabela 1. Veličina analiziranog korpusa.

Novine_godina	Broj tokena	Približan broj reči
<i>Blic</i> (2015)	3.885.785	~3.320.809
<i>Blic</i> (2016)	5.360.786	~4.581.351
<i>Danas</i> (2015)	1.136.964	~971.654
<i>Danas</i> (2016)	715.303	~611.301
<i>Novosti</i> (2015)	1.805.801	~1.543.245
<i>Novosti</i> (2016)	2.249.431	~1.922.373
UKUPNO	15.154.070	~12.950.733

U prvoj fazi pripremamo korpuse koji obuhvataju tekstove objavljene u izabranim novinama u ove dve godine (ukupno šest potkorpusa). Najpre pratimo učestalost termina *izbeglica* i *migrant*¹, kao i učestalost termina *izbeglička kriza* i *migrantska kriza*². U drugoj fazi istraživanja analiziramo leksičke izbore koji se koriste sa rečima *izbeglica* i *migrant* pomoću softverskog alata za analizu teksta *Sketch Engine*, kako bismo dobili podatke o kolokacijama, frekvenciji i upotrebi reči u različitim kontekstima. Dalje razmatramo potencijalne kolokate ukoliko ispunjavaju dva kriterijuma: 1) rezultat logDice (eng. *logDice score*), koji numerički prikazuje jačinu kolokacione veze, veći je od šest, i 2) frekvencija pojavljivanja je minimum pet. Sve dobijene apsolutne frekvencije zatim normiramo na 100.000 reči, što pokazuje njihovu relativnu frekvenciju u tekstu od 100.000 reči, u cilju validnog poređenja distribucije u potkorpusima različitih veličina. Nakon toga, kvalitativno analiziramo redove konkordanci (eng. *concordance lines*), ispitujemo kontekste u kojima se određena reč koristi i nalazimo primere metafora.

1 Ova dva termina se u radu naizmenično koriste, što je slučaj i u javnom diskursu i medijskom izveštavanju u Srbiji, iako je, pravno gledano, *migrant* osoba koja se seli iz jednog regiona u drugi radi poboljšanja materijalnih uslova života, dok *izbeglica* napušta svoju zemlju iz straha od progona zbog svoje rase, vere, nacionalnosti ili političkih uverenja.

2 Zbog potencijalnih konotativnih asocijacija na izbegličku krizu u Srbiji devedesetih godina 20. veka, kada je veliki broj ljudi prognan iz drugih republika tokom ratova na prostoru bivše Jugoslavije, u ovom radu se koristi sintagma migrantska kriza, uz napomenu da su tokom 2015. i 2016. godine većina lica bila, pravno gledano, izbegličkog statusa.

Potrebno je napomenuti da u datom korpusu nije bilo moguće automatski dobiti podatke za lemu *izbeglica* i *migrant*, zbog čega je bilo potrebno i manualno proveravati različite oblike reči u svim padežima, jer su ti oblici iste leme citirani kao odvojene reči.

5. Rezultati i diskusija

U narednom poglavlju sagledavamo učestalost analiziranih termina i kontekst upotrebe leksičkih izbora i kolokacija u medijskom izveštavanju o izbeglicama i migrantima.

5.1. Učestalost termina *izbeglica/migrant* i *izbeglička/migrantska kriza*

U posmatranom vremenskom periodu najviše pažnje je temi *izbeglica* i migracija, sudeći po učestalosti i distribuciji posmatranih reči navedenih u Tabeli 2, posvetio *Blic* 2015. godine i *Danas* 2016. godine. Uopšteno gledano, dolazi do opadanja medijskog interesa u 2016. godini, što je u izvesnoj meri i očekivano, budući da se više pažnje posvećivalo toj temi neposredno nakon početka migrantske krize, a mnogo manje nakon zatvaranja tzv. balkanske rute.

Tabela 2. Učestalost i distribucija termina *izbeglica/migrant* i *izbeglička/migrantska kriza*.

Novine	<i>Blic</i>				<i>Danas</i>				<i>Večernje novosti</i>			
Godina	2015.		2016.		2015.		2016.		2015.		2016.	
	AF ³	RF ⁴	AF	RF	AF	RF	AF	RF	AF	RF	AF	RF
<i>izbeglica</i>	4302	129,55	2604	56,84	990	101,89	498	81,47	974	63,11	512	26,63
<i>migrant</i>	1784	53,72	2003	43,72	325	33,45	143	23,39	539	34,93	445	23,15
<i>izbeglička kriza</i>	471	14,18	279	6,09	147	15,13	63	10,31	71	4,60	33	1,72
<i>migrantska kriza</i>	221	6,66	383	8,36	60	6,18	48	7,85	52	3,37	71	3,69
UKUPNO	6778	204,11	5269	115,01	1522	156,64	752	123,02	1636	106,01	1061	55,19

Najčešće korišćen termin u svim dnevnim novinama i obe godine jeste *izbeglica*, sa najvećim apsolutnim (AF) i relativnim frekvencijama (RF). Zanimljivo je primetiti

3 Apsolutna frekvencija (AF) predstavlja ukupan broj pojavljivanja reči u datom potkorpusu.

4 Relativna frekvencija (RF) predstavlja količnik apsolutne frekvencije i ukupnog broja reči u datom potkorpusu pomnožen sa osnovom izabranom za normiranje (u našem slučaju 100.000 reči). Rezultat prikazuje frekvenciju reči na 100.000 reči i omogućava poređenje potkorpusa različitih veličina.

porast upotrebe termina *migrant* u *Blicu* i *Večernjim novostima* u 2016. godini, koji se gotovo izjednačava sa terminom *izbeglica*. To nije slučaj sa novinama *Danas*, gde se *izbeglica* koristi proporcionalno više u obe godine. Što se tiče *krize*, dominantna je upotreba *izbegličke krize* u obe godine. Međutim, u 2016. godini dolazi do porasta upotrebe *migrantska kriza* u novinama *Blic* i *Večernje novosti*. Kada se analiziraju primeri, može se zaključiti da su dati termini najčešće korišćeni bez sagledavanja pravnih definicija, te da – jezički gledano – nije došlo do razgraničavanja između grupe ljudi koja traži utočište i grupe ljudi koja traži materijalno bolje životne uslove (što, na primer, pokazuje upotreba termina *ekonomske izbeglice*), osim u slučajevima gde se zajedno koriste termini *izbeglice* i *migranti*, poput sledećeg primera:

- (1) *Generalni sekretar je izuzetno zabrinut zbog sve gore situacije s kojom se suočavaju izbeglice i migranti koji stižu u Evropu. [Blic, 21.9.2015, dokument br. 167078]*

Postoje i primeri, ali su mnogo ređi, gde se naglašava razlika između ekonomskih migranata i izbeglica, npr.:

- (2) *Za početak, shvatiti da ti ljudi nisu azilanti i ekonomski migranti već izbeglice koje beže od ratova u svojim zemljama. [Danas, 12.8.2015, dokument br. 154879]*

U narednim godinama ustaljuje se izraz *migrant*, što pokazuje i studija Vuletića i Filipovića, u kojoj se navodi da je u dnevnim novinama⁵ u Srbiji, u periodu od novembra 2018. do maja 2019. godine, broj tekstova u kojima se koristi termin *migranti* značajno veći u odnosu na broj tekstova u kome se koristi termin *izbeglice* (Vuletić i Filipović 2019: 123,124). Time se gubi humanitarni kontekst koji sa sobom nosi termin *izbeglica* i prikriva se činjenica da je migracija izazvana egzistencijalnim problemima. Zamenjuje se terminom *migrant*, koji najčešće upućuje na ekonomske migracije.

5.2. Leksički izbor i kolokacije termina *izbeglica/migrant*

U ovom delu analiziramo medijski diskurs o migracijama i fokusiramo se na izbor reči i kolokacije, koje se koriste sa terminima *izbeglice* i *migranti*, jer upravo leksički

5 Analiza je obuhvatala četiri dnevna lista (*Politika*, *Danas*, *Novosti*, *Informer*) i internet-stranicu *Radio televizije Srbije* (RTS).

izbor može da utiče na emocije i percepciju javnosti. U Tabeli 3 nalaze se ključni tematski okviri, kao i najčešće reči koje se upotrebljavaju sa datim terminima.

Mediji ih dominantno predstavljaju kroz narative kretanja i tranzita, pri čemu se često koriste izrazi poput *dolazak*, *ulazak*, *ruta*, koji upućuju na masovno, kontinuirano kretanje ljudi preko granica, što se dodatno pojačava rečima *hiljade*, *stotine*, *milion*. Pažnja se posvećuje smeštaju i prihvatnim procedurama (*kampovi*, *prihvatni centri*, *registracija*, *smeštaj*, *zbrinjavanje*), ali i problemima sa kojima se susreću zemlje tranzita i zemlje odredišta (*kriza*, *problem*, *teret*). Naglašava se postojanje ranjivih grupa (*deca*, *maloletni bez pratnje*) i iskazuje potreba za zaštitom, pomoći i solidarnošću. Nažalost, tokom dugog i neizvesnog putovanja dolazi i do tragičnih ishoda (*poginuti*, *utopiti*).

Ove tematske oblasti zajedno konstituišu širi okvir kroz koji se oba termina predstavljaju kao deo savremenih migracionih izazova, u kojima se prepliću pitanja bezbednosti, humanosti, institucionalnog odgovora i društvenog prihvatanja.

Sa druge strane, uočava se razlika u kontekstualnoj upotrebi navedena dva termina. U medijskim tekstovima *migrant* se češće povezuje sa pridevima poput *ekonomski*, *ilegalan*, *iregularan*, *nelegalan* i ističe njihov problematičan status, dok se uz *izbeglice* koristi termin *status*, čime se sugerise viši stepen legitimnosti i zaštite. U isto vreme dolazi do dodatne kriminalizacije migranata koji se povezuju sa krijumčarenjem, terorističkim radnjama i naoružavanjem.

Tabela 3. Izbor reči i kolokacije sa terminima *izbeglica* i *migrant*.

tematski okvir	IZBEGLICA	MIGRANT
čekanje	<i>čekati</i>	<i>čekati</i>
integracija	<i>integracija</i>	<i>integracija</i>
količina	<i>desetine/stotine hiljada</i> , <i>kvota</i> , <i>milion</i> , <i>ogroman/velik broj</i>	<i>hiljade</i> , <i>kvota</i> , <i>milion</i> , <i>preraspodela</i> , <i>stotine</i> , <i>stotine hiljada</i> , <i>više stotina</i>
kretanje	<i>bežati</i> , <i>doći/dolaziti</i> , <i>dolazak</i> , <i>preći</i> , <i>priliv</i> , <i>pristići/pristizati</i> , <i>proći</i> / <i>prolaziti</i> , <i>put</i> , <i>raseljen</i> , <i>ruta</i> , <i>stići</i> , <i>talas</i> , (<i>ilegalno</i>) <i>ući</i> , <i>ulazak</i> , <i>zaustaviti</i>	<i>balkanska ruta</i> , <i>bežati</i> , <i>doći/dolaziti</i> , <i>ići</i> , <i>krenuti</i> , <i>kretanje</i> , <i>napustiti/napuštati</i> , <i>otići</i> , <i>pešice/peške</i> , <i>pobeći</i> , <i>preći/prelaziti</i> , <i>priliv</i> , <i>pristići/pristizati</i> , <i>proći</i> , <i>protok</i> , <i>stići</i> , <i>talas</i> , (<i>ilegalno</i>) <i>ući</i> , <i>ulazak</i> , <i>u prolazu</i> , <i>zaustavljanje</i>
krijumčarenje	/	<i>krijumčar</i> , <i>krijumčarenje</i>

maloletna lica	<i>deca</i>	<i>bez pratinje, deca, maloletni</i>
podrška	<i>podrška, solidarnost</i>	<i>podrška, solidarnost</i>
pokušaj	<i>pokušavati</i>	<i>pokušavati</i>
pomoč	<i>pomoč</i>	<i>pomoč</i>
prevoz	<i>prevoz, prevoziti</i>	<i>autobus, prebaciti, predati, prevoz, železnica</i>
prihvanje i registracija	<i>prihvat, prihvatanje, prihvati, prijem, primiti, registracija, registrovati</i>	<i>prihvat, primiti, registracija, registrovan, registrovati</i>
problem	<i>kriza, problem, rešavanje, rigorozne mere, suočavati, teret</i>	<i>haos, kriza, mere, pobuniti, problem, rešavanje, sprečiti, sukobiti, suočavati</i>
regije/zemlje odakle dolaze (zemlje porekla)	<i>Afrika, Avganistan, Bliski istok, Irak, Sirija</i>	<i>Afrika, Avganistan, Bliski istok, Pakistan, Sirija</i>
regije/zemlje ⁶ kroz koje prolaze (tranzitne zemlje) i zemlje u koje dolaze (ciljne zemlje)	<i>Austrija, Balkan, Evropa, granica, EU, Grčka, Hrvatska, Italija, Mađarska, Makedonija, Nemačka, Preševo, Slovenija, Srbija, Turska</i>	<i>Austrija, Evropa, granica, Grčka, Hrvatska, Italija, Kale, Krnjača, Lezbos, Mađarska, Makedonija, Nemačka, Preševo, Srbija, Subotica, Turska</i>
smeštaj	<i>boraviti, kamp, kapacitet, prihvatni/privremeni centar, smeštaj, utočište, zbrinjavanje</i>	<i>boraviti, kamp, kapacitet, ostati, park, prihvatni centar, smeštaj, smešten, šator, zbrinut, zbrinjavanje</i>
status	<i>status</i>	<i>deportovan, ekonomski, ilegalan, iregularan, naoružan, nelegalan, neregularan, prijavljivati, terorist</i>
tragični ishod	<i>poginuti</i>	<i>poginuti, utopiti</i>
vraćanje	<i>vraćanje, vraćati</i>	<i>vraćanje, vraćati/vratiti</i>
zaštita	<i>pomoć, pravo, zaštita</i>	<i>pomoć</i>

Daljom analizom primera u kontekstu mogu se uočiti i metaforička preslikavanja, pre svega, metafore vode, koja se koristi za označavanje nekontrolisanog kretanja

6 Na listi su i Preševo – granični prelaz između Republike Srbije i Republike Severne Makedonije i nekoliko gradova: Kale – grad i morska luka u severnoj Francuskoj, Krnjača – gradsko naselje koje se nalazi u beogradskoj opštini Palilula, i Subotica – grad na severu Vojvodine.

ljudi i prikazivanje izbeglica kao nezaustavljive mase i prirodne katastrofe. Najčešće korišćene metafore vode uključuju imenice *priliv*, *protok* i *talas*, što je ilustrovano u sledećim primerima (3) i (4):

- (3) *To su konkretne mere kojima Srbija pokušava da reši nadirući talas izbeglica iz Sirije i Iraka.* [Novosti, 24.6.2015, dokument br. 139779]
- (4) *Srbija i Makedonija su ograničile protok migranata, dozvoljavajući prolaz samo Sirijcima, Iračanima i Avganistancima.* [Blic, 19.11.2015, dokument br. 188391]

U primeru (3), izraz *nadirući talas* dodatno pojačava osećaj pritiska, sile i neizbežnosti, sugerišući da se radi o nečemu što je teško kontrolisati ili zaustaviti. Time se dodatno pojačava osećaj gubitka kontrole nad migracijom. Reč *protok* u primeru (4) takođe se koristi u značenju koje se inače odnosi na kretanje tečnosti i struje, čime se migranti svode na fenomen koji se meri, reguliše i kontroliše. Upotrebom metafore vode implicira se opasnost, masovnost i pretnja, što može doprineti osećaju straha i ksenofobije kod čitalaca. Izbeglice se na taj način dehumanizuju, jer se ne opisuju kao pojedinci u nevolji, već kao bezlična masa koja nadire, a fokus se pomera sa pojedinačnih ljudskih sudbina na masovne i apstraktne pojave (up. Lazović 2021).

Još jedno značajno preslikavanje uključuje metaforu IZBEGLICE SU PREDMETI ILI ROBA, koja predstavlja jezičku objektivizaciju i podrazumeva pasivnost i nesposobnost izbeglica da upravljaju sopstvenim životima, jer u velikoj meri zavise od drugih. Upotreba navedene metafore predstavlja dodatan primer dehumanizacije, jer se izbeglicama uskraćuju ljudske osobine, uključujući sposobnost rasuđivanja, delovanja i odlučivanja (up. Haslam 2006). U korpusu se često javljaju imenice *preraspodela*, *prihvat*, *vraćanje* i glagoli *prebaciti*, *predati*, *prihvatiti*, *vraćati* (primeri (5) i (6)):

- (5) *Ukoliko ne zatraže azil u Srbiji migranti će biti prebačeni na teritoriju Makedonije organizovanim prevozom.* [Danas, 29.2.2016, dokument br. 238831]
- (6) *EU i Turska postigle su krajem marta dogovor o vraćanju izbeglica u Tursku, prema kom su Ankari obećani finansijska pomoć za izbeglice i ubrzani pregovori o članstvu u EU.* [Novosti, 26.11.2016, dokument br. 380947]

Trpni glagolski pridev *prebačeni* u primeru (5) ukazuje na to da migranti ne odločuju sami o svom kretanju, već da su predmet administrativne ili logističke procedure. Korišćenjem izraza *organizovani prevoz*, migranti se predstavljaju kao teret, pošiljka ili roba koja se premešta s jedne tačke na drugu. U primeru (6) glagolska imenica *vraćanje* implicira da se ljudi premeštaju, kao što se premešta ili vraća proizvod, paket ili nepoželjna roba. Time se implicitno nagoveštava da izbeglice ne učestvuju u dogovorima koji direktno utiču na njihove živote i da nemaju pravo glasa.

Pomenute metaforičke konstrukcije nisu samo retoričke, već i ideološke prirode, jer učvršćuju negativne stereotipe.

5.3. Kvantifikatori sa terminima *izbeglica/migrant*

U prethodnim istraživanjima isticana je prekomerna upotreba kvantifikatora sa terminima *izbeglica/migrant* u britanskom javnom diskursu (Baker et al. 2008, Lazović 2021). Takva retorička strategija signalizira teret ili problem, naročito kada se koristi u kombinaciji sa metaforama vode (Gabrielatos i Baker 2008: 22), što dovodi do otuđivanja i udaljavanja od individualnih ljudskih priča i problema.

Rezultati ovog istraživanja potvrđuju upotrebu pomenute strategije i u medijskom izveštavanju na srpskom jeziku. Korpusna analiza otkriva niz izraza za izražavanje numeričke kvantifikacije, poput *desetine/stotine hiljada, kvota, milion, ogroman/velik broj, preraspodela*, koji doprinose stvaranju slike o masovnoj i bezličnoj pojavi. Brojevi zamenjuju ljudske priče, pretvarajući migrante i izbeglice u statistiku. Isticanje količinskog značenja u diskursu o migracijama prikriva ljudske probleme i dovodi do dehumanizacije. To ilustruju i sledeći primeri:

- (7) *Bivši češki predsednik Vaclav Klaus zatražio je od češke vlade da jednostavno odbije da poštuje kvote koje su u Briselu dogovorene za preraspodelu 120.000 izbeglica.* [Blic, 5.10.2015, dokument br. 174087]
- (8) *Ogroman broj migranata policija je autobusima prebacivala do železničke stanice u naselju Reske, gde ih je kompozicija od 20 vagona prevezla u kamp kod Đera.* [Novosti, 19.9.2015, dokument br. 166298]
- (9) *Nemačka se ove godine suočava sa rekordnim prilivom do milion izbeglica.* [Blic, 7.11.2015, dokument br. 186224]

U primerima (7) i (8) izbeglice se tretiraju kao predmet ili roba i svedeni su na puke brojeve (*120.000, ogroman broj*), a pasivnost se dodatno naglašava korišćenjem imenica *kvote* i *preraspodela*, kao i glagolima *prebacivati* i *prevesti*. Predstavljaju se

kao pasivna masa bez identiteta i prava glasa, o čijim sudbinama i životima odlučuju drugi politički akteri. Nadalje, u primeru (9) stvara se slika opasnosti, nepredvidljivosti i nezaustavljive pretnje uz metaforu vode (*rekordni priliv*), numeričkog izraza (*do milion*) i glagola *suočiti se*, koji nagoveštava problem i pretnju.

Naglašavanje kvota i prekomerna upotreba kvantifikatora u javnom diskursu može uticati na emotivnu reakciju čitalaca i odsustvo empatije, zbog toga što se pažnja ne posvećuje individualnim ljudskim pričama, emocijama ili razlozima migracije. Brojevi postaju deo birokratskog narativa, čime se suzbija humanitarni aspekt, jer se glasovi izbeglica utišavaju a njihova prava potiskuju. Takav medijski diskurs posledično može da služi kao opravdanje za restriktivne mere, represivne nacionalne prakse i stroge kontrole granice (Charteris-Black 2006).

6. Zaključak

Analiza medijskog diskursa o migrantskoj krizi u Srbiji pokazala je da je dehumanizacija i dalje prisutna i sistematski konstruisana kroz jezik, naročito upotrebom metafora, jezičke objektivizacije i kvantifikacije. U mnogim slučajevima migranti i izbeglice se prikazuju kao opasnost, teret ili element koji ugrožava stabilnost društva. I provladini i nezavisni mediji pokazuju sličan nedostatak razumevanja i stvaraju negativnu percepciju u javnosti, često kršeći profesionalne i etičke standarde. Takvi diskurzivni obrasci doprinose širenju stereotipa i stvaranju osećaja ksenofobije, što može dovesti do podela u javnom mnjenju, etničkih razlika i porasta desničarskih partija (Jevtović i Bajić 2018: 109).

S obzirom na moć jezika u oblikovanju društvenih stavova, izuzetno je važno prepoznati odgovornost medija u načinu predstavljanja migranata i izbeglica. Jezik ne funkcioniše samo kao sredstvo informisanja, već i kao oružje koje može uticati na političke odluke, kolektivna uverenja i međuljudske odnose. Korišćenjem specifične retorike, mediji ne samo da otežavaju integraciju migranata, već i doprinose njihovoj marginalizaciji i diskriminaciji, posebno ranjivih grupa. Stoga je od ključnog značaja da mediji počnu da promovišu upotrebu pozitivnih i afirmativnih metafora koje ističu doprinos migranata društvu. Samo kritičkim pristupom jeziku možemo doprineti razbijanju negativnih narativa i izgradnji društva u kojem će biti prostora za solidarnost i međusobno poštovanje.

Reference

- Allen, W., & Blinder, S. (2013). *Migration in the news: Portrayals of immigrants, migrants, asylum seekers and refugees in national British newspapers, 2010–2012*. Oxford: Compass.
- Baker, P. (2006). *Using corpora in discourse analysis*. London: Continuum.
- Baker, P., Gabrielatos, C., Khosravini, M., Krzyzanowski, M., McNery, A. M., & Wodak, R. (2008). A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society*, 19(3), 273–306. <https://doi.org/10.1177/0957926508088962>
- Charteris-Black, J. (2004). *Corpus approaches to critical metaphor analysis*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan.
- Charteris-Black, J. (2006). Britain as a container: Immigration metaphors in the 2005 election campaign. *Discourse & Society*, 17(5), 563–581.
- Đurović, T. (2015). Cognitive linguistics meets critical discourse analysis: The representation of asylum seekers in Serbian media discourse. U B. Mišić Ilić & V. Lopičić (ur.), *Jezik, književnost, diskurs: Jezička istraživanja* (str. 283–294). Niš: Filozofski fakultet.
- Đurović, T. (2016). Metaforička poimanja migrantske krize u medijskom diskursu Srbije. *Hereticus*, 1–2, 195–211.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Towards a clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Routledge.
- Fijavž, Z., & Fišer, D. (2020). Corpus-assisted analysis of water flow metaphors in Slovene online news migration discourse of 2015. U D. Fišer & P. Smit (ur.), *The dark side of digital platforms* (str. 56–84). Ljubljana: Faculty of Arts.
- Foška Šaina, V., & Turnšek, T. (2017). Begunci so voda in pošiljka, evropski dom je treba zaščititi: analiza metafor v *Večernjem listu* in *Slovenskih novicah*. *Časopis za kritiko znanosti*, 45(268), 143–162.
- Gabrielatos, C., & Baker, P. (2008). Fleeing, sneaking, flooding: A corpus analysis of discursive constructions of refugees and asylum seekers in the UK press 1996–2005. *Journal of English Linguistics*, 36(1), 5–38. <https://doi.org/10.1177/0075424207311247>
- Hartmann, P., & Husband, C. (1974). *Racism and the mass media*. London: Davis-Poynter.
- Haslam, N. (2006). Dehumanization: An integrative review. *Personality and Social Psychology Review*, 10(3), 252–264. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr1003_4
- Jevtović, Z., & Bajić, P. (2018). Slika o migrantima u diskursu dnevne štampe Srbije. U Z. Lutovac & S. Mrđa (ur.), *Savremene migracije i društveni razvoj* (str. 97–110). Beograd: Srpsko sociološko društvo.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A practical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.

- Lazović, V. (2021). Dehumanization revisited: Media reports on the refugee crisis in British online newspapers. *Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik*, 46(2), 115–138. <http://dx.doi.org/10.2357/AAA-2021-0011>
- Lazović, V. (2022). Metafore kot zrcalo nestrpnosti: ali se poročanje o beguncih sploh spreminja? *Vestnik za tuje jezike*, 14(1), 71–84. <https://doi.org/10.4312/vestnik.14.71-84>
- Milojević, A., & Milić, K. (2023). Media framing of the refugee crisis at the periphery of Europe. *Tripodos*, 53, 10–31. <https://doi.org/10.51698/tripodos.2022.53.06>
- Petrović, I., & Bezić, M. (2020). Metafora u medijskom diskursu o migracijama. U M. Matešić & B. Martinović (ur.), *Značenje u jeziku: Od individualnog do kolektivnog* (str. 75–87). Zagreb: HDPL.
- van Dijk, T. A. (1987). *Communicating racism: Ethnic prejudice in thought and talk*. Newbury Park: Sage.
- van Dijk, T. A. (1997). *Discourse as structure and process*. London: Sage.
- van Dijk, T. A. (2003). The discourse and knowledge interface. U G. Weiss & R. Wodak (ur.), *Critical discourse analysis: Theory and interdisciplinarity* (str. 85–109). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Velimirović, S. (2018). *Evropska unija i migrantska kriza u Srbiji*. Beograd: Evropski pokret u Srbiji.
- Vuletić, V., & Filipović, B. (2019). Politički i medijski (od)govori na ‘migrantsku krizu’ u Srbiji. *Forum za sigurnosne studije*, 3(3), 118–137.
- Wodak, R., & Meyer, M. (ur.). (2009). *Methods for critical discourse analysis* (2nd rev. ed.). London: Sage.